

Я.В. СІЛОВА**ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ТА НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ**

За сучасних кризових умов функціонування економіки України особливо актуальним є забезпечення ефективного господарювання підприємств, в тому числі за рахунок прискорення оборотності їх капіталу та оптимізації структури джерел його формування. У статті розглянуто різні підходи щодо управління оборотними активами торговельних підприємств, досліджено роль оборотних коштів у діяльності цих підприємств. Запропоновано поділ управління оборотним капіталом на управління двома потоками: фінансовими і товарними. У цілому на формування структури і обсягів оборотного капіталу впливають такі чинники: обсяг виробництва промислової продукції, рівень товарних запасів, розміри дебіторської і кредиторської заборгованості підприємства, обсяги кредитування банками підприємств, система збуту продукції на підприємстві, платіжна дисципліна в державі. Тому одне з найактуальніших завдань полягає в забезпеченні підвищення ефективності виробничої діяльності підприємств на сучасному етапі – суттєве вдосконалення управління оборотним капіталом, у тому числі його структури.

Ключові слова: оборотні активи, оборотні кошти, управління, товарні і фінансові потоки.

Вступ. В Україні кількість торговельних підприємств як оптових так і роздрібних постійно зростає. Від того наскільки вчасно буде здійснено управління оборотним капіталом торговельного підприємства, залежить ефективність його функціонування в майбутньому. В торговельних підприємствах оборотні активи становлять велику частку в загальній валюті балансу. Це наймобільніша частина капіталу, від стану і раціонального використання якого багато в чому залежать результати господарської діяльності і фінансовий стан підприємства. За рахунок оборотного капіталу на підприємстві формується велика кількість елементів активів, що потребують індивідуалізації управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання ефективного управління оборотним капіталом розглядаються окремими зарубіжними і вітчизняними вченими-економістами. Існує значна кількість підходів, направлених на підвищення ефективності управління оборотними активами підприємств. Розглянемо ті з них, які є найбільш актуальними та набули широкого поширення.

Так, наприклад, Мазаракі А.А., Лігоненко Л.О., Ушакова Н.М. дають визначення оборотних активів, як сукупність матеріальних і грошових цінностей (економічних ресурсів) підприємства, що знаходяться у постійному кругообігу, змінюють свою матеріальну форму протягом одного операційного циклу та в повному обсязі перекладають свою вартість на товари, що реалізує підприємство.

Вчені ототожнюють це поняття з оборотними коштами, але не виділяють окремо категорії «оборотний капітал».

У праці Стоянової Є. С., Бикової Є.В., Бланка І.А., використовується поняття „чистий оборотний капітал” (як синоніми йому вживають: працюючий, робочий капітал чи власні оборотні засоби), яке трактують як різницю між поточними активами та поточними пасивами. Нікбахт Е., Гроппеллі А. під цим визначенням розуміють саме робочий капітал [77, с.259]. Оборотні активи вони визначають по змісту статей другого розділу активу балансу [109, с.6]. Цю думку також розвинув Ковальов В.В., який вважає, що «термін «оборотний капітал» (його синонім у вітчизняному обліку «оборотні засоби») відноситься до мобільних активів підприємства, які є оборотного капіталу торговельних підприємств в

грошовими коштами чи можуть бути перетворені в них протягом року чи одного виробничого циклу» [55, с.330]. Тобто, ці вчені, визначають дані поняття з точки зору бухгалтерського обліку, без урахування економічної суті.

Отже, можна зробити висновок, що, у переважній більшості робіт, вчені виділяють категорію «оборотний капітал», але за різними визначеннями. Оборотний капітал розглядається або як виключно економічна категорія, і тоді на перший план виступають матеріально-речовинна сторона оборотного капіталу, або як суто фінансова категорія, і тоді переважна увага приділяється джерелам формування оборотного капіталу.

Між тим, двоїстість природи капіталу полягає у його як матеріально-речовинній, так і у вартісній (грошовій) характеристиках, у тому, що капітал є і джерелом, і результатом діяльності підприємства незалежно від специфіки виробничої діяльності, тобто у тому, що оборотні активи завжди відображають характер розміщення інвестованого у процес господарської діяльності капіталу.

Правильне розуміння економічної суті оборотного капіталу потребує насамперед усвідомлення його матеріально-вартісної природи.

Оборотний капітал є комплексним поняттям, що характеризує процес обороту на підприємстві. Це широке поняття, яке доцільно трактувати як:

По-перше: кошти, вкладені в активи (обсяг яких повинен забезпечувати позитивну динаміку всіх показників фінансового стану підприємства та безперервність його функціонування);

По-друге: майнові цінності, що обслуговують поточну виробничо-господарську діяльність (їх обсяг і структура визначається внутрішніми та зовнішніми факторами підприємства), які здійснюють повний оборот за один операційний цикл і свою вартість повністю переносять на вартість створюваного продукту.

Постановка завдання. Мета даної статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробці методичних засад і практичних рекомендацій щодо формування та розвитку ефективної системи управління оборотним капіталом. А також обґрунтування теоретико-методичних і практичних підходів до розробки принципів удосконалення управління формуванням і використанням сучасних умов господарювання.

Функціональна роль оборотного капіталу в процесі виробництва суттєво відрізняється від ролі основного капіталу. Оборотні засоби забезпечують безперервність процесу виробництва. Характерною їх особливістю є швидкість обороту.

Оборотний капітал підприємницьких структур перебуває у постійному русі, обслуговуючи всі стадії виробничого процесу. Традиційно серед них виділяють грошову (Г), виробничу (В) і товарну (Т'), таким чином кругообіг коштів можна виразити у такій формі:

$$Г - Т...В...Т' - Г'$$

Треба також зауважити, що оборотний капітал має подвійну економічну природу. З одного боку, вони являють собою частину майна, втіленого в матеріально-виробничих запасах, незавершеному виробництві, залишках грошових коштів і фінансових вкладень. З іншого - це частина капіталу, що забезпечує безперервність процесу торгівлі і реалізації товару (робіт, послуг).. Без ефективного управління оборотними активами неможливо реалізувати довгострокові фінансові стратегії підприємства.

Однозначно, особливості управління оборотним капіталом визначаються структурною належністю господарюючих суб'єктів. Якщо у торговельних

підприємств висока питома вага товарів, у промислових підприємств – сировини та матеріалів, то у фінансових компаній переважають грошові кошти та їх еквіваленти.

Специфіка діяльності торговельних підприємств у сфері управління оборотним капіталом вимагає вирішення наступних завдань: аналізу стану, у тому числі виявлення причин, в силу яких склалося теперішнє положення з поточними активами підприємства; проведення аналізу товарних запасів розробка напрямів прискорення оборотності товарів; встановлення обґрунтованості завдань з товарообігу із зазначення обсягу та структури його, виявлення резервів підвищення товарообігу; розрахунок окремих показників, необхідних для складання касового бюджету підприємства.

Управління оборотними коштами пов'язане з ризиками. Тому завдання управління оборотними коштами полягає в умілому їх балансуванні між ризиками:

1) пов'язаними з нестачею оборотних коштів і можливою загрозою зриву виконання плану товарообігу із-за нестачі товару або відсутності можливості задовольнити запити покупців;

Затрати і ризики, які пов'язані з нестачею оборотних коштів	Затрати і ризики, які пов'язані з надлишком оборотних коштів
<p>Затримки у забезпеченні товарно-матеріальними цінностями і, як наслідок, уповільнення оборотності оборотних коштів.</p> <p>Зниження обсягів продаж із-за нестачі запасів товарів.</p> <p>Додаткові затрати на вирішення питань фінансування.</p>	<p>Зростають витрати на зберігання надлишків запасів.</p> <p>Запаси можуть зіпсуватися фізично або морально застаріти.</p> <p>Інфляція може значно зменшити реальну вартість дебіторської заборгованості і грошових коштів.</p>

Виходячи з цього управління оборотним капіталом в торгівлі можна поділити на управління двома потоками, які тісно пов'язані між собою: а) управління фінансовими потоками - управління грошовими коштами та розрахунками з контрагентами б) управління товарними потоками – управління складськими залишками та транспортною логістикою.

Управління грошовими коштами.

Управління грошовими потоками є одним з ключових моментів під час поточного управління підприємством з позиції оптимального співвідношення між ліквідністю та прибутковістю. Необхідність управління ліквідністю продиктована можливістю виникнення на підприємстві трьох ситуацій, кожна з яких пов'язана з наявністю чи відсутністю грошових коштів та якістю управління грошовими потоками:

- виплати перевищують надходження підприємства за певний період. В цьому випадку виникає дефіцит коштів, усунення якого вимагає залучення додаткових фінансових ресурсів, що також пов'язано з витратами;

- надходження перевищують виплати, що може призвести до надлишкової ліквідності. Вільна готівка – це неприбутковий актив, тому вона повинна використовуватися для одержання додаткового доходу, що вимагає здійснення фінансових заходів по розміщенню таких коштів;

- збалансованість потоків платежів забезпечує стан фінансової рівноваги (ліквідності), який гарантує

існування підприємства в короткостроковому і довгостроковому періодах та задовольняє фінансові потреби зацікавлених в підприємстві груп осіб. Фінансова рівновага гарантує стабільність і є передумовою досягнення інших цілей.

Управління розрахунками з покупцями та постачальниками або управління дебіторською та кредиторською заборгованістю.

Дебіторська заборгованість має значну питому вагу в складі оборотних активів і впливає на фінансовий стан підприємства. Значення управління дебіторською заборгованістю особливо зростає в період інфляції, коли іммобілізація власних оборотних активів стає дуже не вигідною.

Недотримання договірної і розрахункової дисципліни, несвоєчасне пред'явлення претензій щодо боргів, що виникають, призводять до значного зростання невиправданої дебіторської заборгованості, а отже, до нестабільності фінансового стану підприємства.

Природно, що підприємства зацікавлені продавати продукцію замовникам, які своєчасно оплачують рахунки, незалежно від контролюючих заходів, розроблених підприємством з метою запобігання збутові продукції неплатоспроможним покупцям і замовникам. Ці рахункові реєстри містять необхідну інформацію для аналізу якості дебіторської заборгованості. На основі відомості цілеспрямовано здійснюють ранжування цієї заборгованості за термінами оплати рахунків. Метод ранжування допомагає керівництву підприємства раціонально керувати дебіторською заборгованістю (активами) й

усіма розрахунковими операціями. Проте, в торгівлі управління кредиторською заборгованістю не менш важливе ніж дебіторською, адже значна питома вага в складі джерел коштів підприємства, як відомо, належить позичковим коштам, у тому числі й кредиторській заборгованості. Тому необхідно вивчати та аналізувати поряд з дебіторською заборгованістю і кредиторську, її склад, структуру, а потім провести порівняльний аналіз із. Передусім треба перевірити достовірність інформації щодо видів і строків кредиторської заборгованості. Для цього користуються прямим підтвердженням контрагентів, вивченням контрактів і договорів, особистими бесідами з працівниками, які мають інформацію про борги і зобов'язання підприємства.

У процесі торговельної діяльності часто трапляються випадки, коли кредиторська заборгованість значно перевищує дебіторську. Деякі економісти-теоретики вважають, що це свідчить про раціональне використання коштів, оскільки підприємство залучає в оборот більше коштів, ніж відволікає з обороту. Але практики оцінюють таку ситуацію тільки негативно, оскільки підприємство мусить погашати свої борги незалежно від стану дебіторської заборгованості. Отже, аналізуючи дані дебіторської і кредиторської заборгованості, необхідно вивчити причини виникнення кожного виду заборгованості, виходячи з конкретної ситуації на підприємстві.

Управління складською структурою і транспортною логістикою.

Виходячи з існуючого досвіду, можна констатувати: завдання формування складської інфраструктури та відповідних логістичних ланцюжків у найменшій мірі формалізована і автоматизована. Тим не менш, дана бізнес-функція істотно впливає як на показники оборотності капіталу в цілому, так і на прибутковість компанії.

Виділимо три основні моменти, які вимагають, принаймні, оцінки їх впливу на оборотний капітал.

1. Кількість, розміри, географія складів і витрати на їх утримання.

2. Вид і вартість транспортних послуг, час переміщення, потенційні альтернативи існуючим способам транспортування.

3. Наявність дисбалансу по складських залишках за однаковими товарними позиціями на різних складах.

Управління складськими залишками.

Управління складськими залишками - тема досить пророблена, але не менш важлива, ніж інші. В управлінні складськими залишками задіяно найбільшу кількість підрозділів. Складські залишки складно контролювати - так, практично неможливо провести «суцільну» інвентаризацію на великому підприємстві за розумний час

Останніми роками сталося помітне удосконалення методів ведення торговельної діяльності, що дозволило понизити збутові витрати. Подальша економія коштів, може бути досягнута, якщо будуть реалізовані резерви, закладені в

раціоналізації процесів, що забезпечують торгівлю. Передусім це відноситься до оптимізації запасів. Рішення, що приймаються керівництвом фірм в цій області, кінець кінцем торкаються кожного окремого виду товару або предмета зберігання, конкретна одиниця яких, що підлягає контролю, називається одиницею обліку запасів (о. о. з.).

Цей висновок є одним з найбільш важливих, і його необхідно враховувати при управлінні багатьма видами запасів за умови, що вони розглядаються ізольовано один від одного. Це допомагає ідентифікувати найбільш важливі о.о.з., що знаходяться в запасах. Вони отримують пріоритет при розподілі часу в процесі управління товарно-матеріальними запасами в будь-якій даній системі. Проте відносний пріоритет, яким користується та або інша продукція, часто міняється, оскільки попит на неї, як і її вартість, не залишаються постійними. Це означає, що розподіл за вартістю одиниць обліку товарів є динамічним, а не статичним поняттям.

Висновки

1. Управління оборотним капіталом завжди вимагає координації діяльності та узгодження інтересів різних підрозділів.

2. Удосконалення управління оборотним капіталом - процес безперервний. Це пов'язано як з постійною зміною зовнішніх умов, так і з періодичними змінами самих критеріїв «досконалості», на які може впливати зміна стратегії розвитку компанії, її ринкова позиція, обсяг операцій і т.д.

3. Управління оборотним капіталом тісно пов'язано з управлінням ризиками, як фінансовими, так і операційними. Це, з одного боку, дозволяє використовувати механізми ризик-менеджменту в управлінні оборотним капіталом, а з іншого боку, вимагає враховувати дилему «більший дохід - більший ризик» при виборі рішень.

4. В абсолютній більшості випадків пряме перенесення ефективного комплексного рішення по управлінню оборотним капіталом з однієї компанії в іншу неможливий. Хоча рішення для окремої ділянки, наприклад, робота з тимчасово вільними коштами або управління складом товарів, може бути корисним і в іншій організації.

Список літератури: 1. Нікбахт Е., Гроппелі А.А. Фінанси-К.: «Основи» 2010 - 382с. 2. Бланк І.А. Основы финансового менеджмента / И.А. Бланк. Т. 1 - К.: Ника- Центр, 2011. - 592 с. 3. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учеб. Пособие- [7-е изд., испр.] / Г.В. Савицкая. - Мн.: Новое знание, 10 - 704 с. 4. Фінансовий менеджмент. За ред. проф. Г. Г. Кірейцева. Видання 3-є, перероблене і доповнене. К. ЦНД, 2013.- 530с.

Bibliography (transliterated): 1. Nikbaht E., Groppeil A.A. FInansi-K.: «Osnovi» 2010 - 382p. 2. Blank I.A. Osnovy finansovogo menedzhmenta / I.A. Blank. T. 1 - K.: Nika- Tsentr, 2011. - 592 p. 3. Savitskaya G.V. Analiz hozyaystvennoy deyatel'nosti predpriyatiya: Ucheb. Posobie- [7-e izd., ispr.] / G.V. Savitskaya. - Mn.: Novoe znanie, 10 - 704 p. 4. FInansoviy menedzhment. Za red.prof. G. G. Kireyts'eva. Vidannya 3-E, pereroblene I dopovnene. K. TsNL, 2013.- 530p

Надійшла (received) 30.11.2015

Відомості про авторів / About the authors

Сілова Яна Володимирівна – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студент; тел.: (066) 139-16-84 e-mail: silova1313@outlook.com

Silova Yana Vladimirovna – National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", student, tel.: (066) 139-16-84 e-mail: siloval313@outlook.com